

ALFA METODI – FAOL VA MOSLASHUVCHAN TA'LIM ORQALI
O'QUVCHILARNING IJODIY TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISH

Nazirov Kamoliddin Xusnitdinovich

Axmadov Majidjon Ashraf o'g'li

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi TATU fizika kafedrasi assistenti

Anotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy ta'limda faol metodlarning ahamiyati hamda ularni o'quvchilarning individual ehtiyojlariga moslashtirish zarurati tahlil qilinadi. Shundan kelib chiqib, yangi yondashuv sifatida ALFA metodi (Active Learning with Flexible Approach – Faol va moslashuvchan ta'lim yondashuvi) taklif etiladi. Ushbu metod o'z mohiyatiga ko'ra faol ta'lim tamoyillarini moslashuvchan yondashuv bilan uyg'unlashtiradi. Faollik o'quvchilarni bilim olish jarayonining markaziga qo'ysa, moslashuvchanlik har bir o'quvchining darajasi, qiziqishi va imkoniyatlariga mos sharoit yaratadi.

Kalit so'zlar: ALFA metodi, faol ta'lim, moslashuvchanlik, innovatsion pedagogika, ijodiy tafakkur.

Zamonaviy ta'lim tizimi nafaqat bilim berish, balki o'quvchilarni mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv va faol ishtirok etishga o'rgatishni o'z oldiga maqsad qilib qo'ymoqda. An'anaviy ta'limda o'qituvchi markaziy o'rin egallagan bo'lsa, hozirgi kunda pedagogikaning asosiy tamoyili o'quvchini o'quv jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirishdir. Bunday yondashuvning ilmiy asoslari John Dewey, L. S. Vygotskiy, Jean Piaget kabi olimlarning qarashlariga borib taqaladi. Dewey ta'limni hayotiy tajriba bilan bog'lash zarurligini ta'kidlagan, Vygotskiy esa bilimlarni ijtimoiy hamkorlik jarayonida o'zlashtirish mumkinligini asoslab bergan. Faol ta'lim metodlari (Active Learning) XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab keng ommalasha boshladi. Bonwell va Eison (1991) faol ta'limni talabalarning bilim olish jarayonida faol ishtirok etishi, muhokama, mashq, muammo yechish va loyiha bajarish orqali bilimlarni mustahkamlash jarayoni sifatida ta'riflagan. Prince (2004) faol ta'limning samaradorligini ilmiy asoslab, u an'anaviy ma'ruzadan ko'ra o'quvchilarni ko'proq o'zlashtirishga undashini ko'rsatib berdi. Biroq mavjud faol metodlarda moslashuvchanlik tamoyili yetarlicha kuchli emas. Har bir o'quvchining qiziqishi, individual imkoniyati, shaxsiy ehtiyojlari hisobga olinmasa, faol ishtirok ham bir xil natija bermaydi. Shu nuqtai nazardan, ushbu maqolada yangi metod – ALFA metodi (Active Learning with Flexible Approach) taklif qilinmoqda. ALFA metodi ta'lim jarayonida ikki muhim tamoyilni uyg'unlashtiradi: faollik va moslashuvchanlik. Faollik – o'quvchilarning ta'lim jarayonida faol ishtirok etishi, moslashuvchanlik esa – o'quv topshiriqlari, metodlar va shakllarning o'quvchilarning ehtiyoji, darajasi va sharoitiga qarab moslashtirilishi demakdir. Bu metod ta'limni yanada samarali va individual yondashuvga boy qiladi.

ALFA metodining nazariy asoslarini tushunish uchun avvalo faol ta'limning rivojlanish tarixiga nazar tashlash zarur. John Deweyning "tajribaga asoslangan ta'lim" g'oyasi faol metodlarning boshlang'ich nuqtasi bo'lib xizmat qildi. Dewey o'quvchilarni

hayotiy tajribaga asoslangan topshiriqlar orqali bilim olishga jalb etishni taklif etgan. Vygotskiy esa "yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasi orqali bilimni ijtimoiy muloqot jarayonida, hamkorlik orqali egallash mumkinligini asoslab berdi. XX asrning oxirida faol ta'lim konsepsiyasi alohida ilmiy yo'nalish sifatida shakllandi. Bonwell va Eison (1991), Prince (2004), Freeman va hamkorlari (2014) faol ta'limning samaradorligini turli eksperimentlar orqali isbotladilar. Masalan, Freeman va hamkorlari 225 ta tadqiqotni tahlil qilib, faol ta'lim qo'llanilgan guruhlarda talabalarning muvaffaqiyati 1,5 baravar oshishini ko'rsatgan. O'zbekiston olimlari ham interfaol metodlar, muammoli ta'lim, loyiha asosidagi yondashuvlar haqida ko'plab tadqiqotlar olib bormoqda. Hakimov (2019), Tojiboev (2020) o'z asarlarida faol va interfaol metodlarning samaradorligini ko'rsatib bergan. Shu bilan birga, mavjud tadqiqotlarda faol ta'limning moslashuvchanligi alohida metod sifatida yetarlicha yoritilmagan. Shu bois ALFA metodi faol ta'limga yangicha yondashuv bo'lib xizmat qiladi.

ALFA metodining asosini ikki yondashuv tashkil etadi: faol ta'lim va moslashuvchan ta'lim. Faollik o'quvchini bilim olish jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirsa, moslashuvchanlik o'quvchini individual ehtiyojlarini hisobga olib, o'quv jarayonini unga moslashtirish imkonini beradi. Didaktik asoslari quyidagilardan iborat:

- Faollik: o'quvchi dars davomida faqat tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi bo'ladi;
- Moslashuvchanlik: dars mazmuni, topshiriqlar va metodlar o'quvchilar darajasiga qarab o'zgaradi;
- Individualizatsiya: har bir o'quvchining ehtiyoji va qobiliyati hisobga olinadi;
- Integratsiya: nazariy bilimlar amaliy faoliyat bilan bog'lanadi.

Psixologik asoslari Maslowning motivatsiya nazariyasi va Deci va Ryanning "self-determination theory" g'oyalariga tayanadi. Unga ko'ra, o'quvchilar o'z faoliyatidan ichki qoniqish hosil qilsa, ularning bilim olish motivatsiyasi oshadi. ALFA metodi aynan shu ichki motivatsiyani uyg'otishga qaratilgan. Texnologik asoslari zamonaviy raqamli vositalarni o'z ichiga oladi. Masalan, onlayn testlar uchun Kahoot, Quizizz; muhokama uchun Zoom, Teams; topshiriqlarni boshqarish uchun Moodle, Google Classroom; hamkorlikda ishlash uchun Google Docs, Padlet, Miro platformalari qo'llaniladi.

ALFA metodi bir necha bosqichdan iborat.

Birinchi bosqich – motivatsiya. Bu bosqichda o'qituvchi mavzuni o'quvchilarning kundalik hayoti va qiziqishlari bilan bog'lab beradi. Masalan, biologiya fanida "suvni tejash" mavzusi o'quvchilarning uy hayoti bilan bog'lanadi, informatika fanida esa "mobil ilovalar" mavzusi o'quvchilarning kundalik foydalanish tajribasiga ulanadi.

Ikkinchi bosqich – faol ishtirok. Bu bosqichda o'quvchilar muhokama, savol-javob, mashq va kichik guruhlarda ishlash orqali bilimlarni faol o'zlashtiradilar. Masalan, tarix darsida kichik guruhlar turli tarixiy manbalarni o'rganib, keyin umumiy xulosaga keladi.

Uchinchi bosqich – moslashuv. Bu bosqichda topshiriqlar o'quvchilarning qobiliyatiga qarab differensiallashadi. Kuchli o'quvchilar uchun murakkab topshiriqlar, o'zlashtirishi pastroq o'quvchilar uchun esa qo'shimcha yordam va soddalashtirilgan topshiriqlar beriladi. Bu yondashuv hamma o'quvchini o'z darajasida muvaffaqiyatli bo'lishiga imkon beradi.

To'rtinchi bosqich – integratsiya. Bu bosqichda bilimlar hayotiy vaziyatlar va amaliy faoliyat bilan bog'lanadi. Masalan, iqtisod fanida o'quvchilar virtual biznes loyihasini ishlab chiqadilar, biologiya fanida ekologik muammolar bo'yicha loyiha tayyorlaydilar.

Beshinchi bosqich – refleksiya. O'quvchilar o'z faoliyatini tahlil qiladilar, nimani o'rganganliklarini va qanday qiyinchiliklarga duch kelganliklarini muhokama qiladilar. O'qituvchi umumiy xulosalar chiqaradi, kelgusida yaxshilanish uchun tavsiyalar beradi.

ALFA metodi (Active Learning with Flexible Approach) faol ta'lim va moslashuvchanlik tamoyillarini birlashtirgan innovatsion metod bo'lib, o'quvchilarni bilim olish jarayonining markaziga qo'yadi. U nafaqat bilimlarni samarali o'zlashtirishga, balki mustaqil fikrlash, ijodkorlik va tanqidiy tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiladi. Afzalliklari uning cheklovlaridan ustun bo'lib, ALFA metodini zamonaviy ta'lim tizimining istiqbolli yondashuvlaridan biri sifatida baholash mumkin.

ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Dewey J. Democracy and Education. – New York: Macmillan, 1916. – 430 p.
2. Vygotsky L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978. – 159 p.
3. Bonwell C. C., Eison J. A. Active Learning: Creating Excitement in the Classroom. – Washington D.C.: The George Washington University, 1991. – 121 p.
4. Prince M. Does Active Learning Work? A Review of the Research // Journal of Engineering Education. – 2004. – Vol. 93, №3. – P. 223–231.
5. Freeman S., Eddy S. L., McDonough M. et al. Active Learning Increases Student Performance in Science, Engineering, and Mathematics // Proceedings of the National Academy of Sciences (PNAS). – 2014. – Vol. 111, №23. – P. 8410–8415.
6. Axmadov, M., Asfandiyorov, M., (2023). // Pedagogik dasturiy vositalar yordamida fizika fanini o'qitish. // Центральноазиатский журнал образования и инноваций, 2(10), 90-92. (<https://in-academy.uz/index.php/cajei/article/view/21486>)
7. X.N.Karimov, M.M.Asfandiyorov, M.A.Axmadov. //Zamonaviy yondashuvlar asosida fizika o'qitishni rivojlantirish.// "Yosh olimlar, doktorantlar va tadqiqotchilarning onlayn ilmiy-forumi" materiallar to'plami. 2023. –P. 113 (https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=i5SoNTcAAAAJ&citation_for_view=i5SoNTcAAAAJ:M3ejUd6NZC8C)
8. Рахматуллаева М., Ахмадов М. Физика ва kimyo fanlarini o'qitishda integratsiyalashgan yondashuvlar //Interpretation and researches. – 2025. – №. 4 (50). (https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Tl5hqLkAAAAJ&sortby=pubdate&citation_for_view=Tl5hqLkAAAAJ:h9G0ZmjYpDoC)
9. Назиров К., Ахмадов М., Алимов А. Физика fanini fanlararo bog'lanish asosida o'qitishda kimyo fanining o'rni //Talqin va tadqiqotlar. – 2025. – №. 1 (59). (https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Tl5hqLkAAAAJ&sortby=pubdate&citation_for_view=Tl5hqLkAAAAJ:ON9TkA72AHEC)

10.Каримов, Х., Джалалов, Т., Очилова, О., & Ахмадов, М. (2025). Fizikadan laboratoriya ishlarini zamonaviy medotlar asosida tashkillashtirish. Interpretation and researches, (9 (55-1)). (<https://inlibrary.uz/index.php/international-scientific/article/view/104446>)

11. Asfandiyorov, M.M., Laboratoriya ishlari orqali fizika fanini o'qitish samaradorligini oshirish usullari. Sustainability of education, socio-economic science theory T2-19, 6, pp.60-62.